

Format de citation

Cermanová, Pavlína: Rezension über: Michael van Dussen, From England to Bohemia. Heresy and Communication in the Later Middle Ages, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, in: Český časopis historický, 2017, 2, S. 508-510, DOI: 10.15463/rec.864841394

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées. Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

RECENZE

Michael VAN DUSSEN

From England to Bohemia. Heresy and Communication in the Later Middle Ages

(= Cambridge Studies in Medieval Literature 86)

Cambridge, Cambridge University Press 2012, 217 s., ISBN 978-1-107-01679-8.

Jádrem knihy amerického badatele Michaela Van Dussena je textová komunikace mezi Čechy a Anglií v období časově ohraničeném sňatkem lucemburské princezny Anny s anglickým králem Richardem II. (1382) na jedné straně a reformními církevními koncily v Kostnici a Basileji, resp. následným vývojem na straně druhé. Autor se zaměřuje na zprostředkování textů, na cesty jejich šíření a recepcce, na konkrétní způsoby a „materializaci“ myšlenkového přenosu. Chce rozkrýt síť komunikačních kanálů, rozbít model založený jednak na komunikaci mezi předem danými centry, jednak na redukci textového přenosu pouze na díla Jana Viklefa. Jeho záměrem je podat vyváženější a mnohvrstevný obraz anglicko-české kulturní a myšlenkové výměny na pozadí duchovního a politického prostředí Evropy.

V celkově pěti kapitolách Van Dussen nevypráví jednotlivý příběh, nýbrž podniká drobnější sondy do pramenného materiálu, jimiž doplňuje, nebo naopak koriguje dosavadní obraz kulturních kontaktů a textové výměny mezi Čechy a Anglií ve velice dynamické době rozvíjejícího se reformního myšlení v obou zemích. Transmise textů a v podstatě i texty samotné jsou ve Van Dussenově knize postaveny mnohdy do širšího kulturního kontextu, jejich nahlížení je zbaveno černobílé optiky „reformní – ortodoxní“, čímž se otevírá cesta k vytvoření strukturovanějšího a komplexnějšího obrazu intelektuálního a duchovního prostředí na přelomu 14. a 15. století. Přes pozornost dominantně zaměřenou na text, nejsou to jen spisy, co Van Dussen sleduje, nýbrž i přenos dalších materiálních artefaktů, které nejen vytvářely symbolické kulty, reformní paměť, ale i upevňovaly „českou“ pověst Jana Viklefa jako veřejného intelektuála.

Svou knihou Van Dussen přispěl k tématu, které budilo zájem badatelů již od 19. století, kdy Constantin Höfler uveřejnil práci na téma Anny Lucemburské.¹ Další badatelé se zaměřovali především na myšlenkový a textový přenos mezi anglickou a českou reformou, tedy na šíření a recepci spisů Jana Viklefa v Čechách a na komunikaci mezi husitskými a viklefskými, resp. lollardskými intelektuály a univerzitními centry. Do tohoto snažení přispěla řada autorů, jmenujme Johanna Losertha, Anne Hudson, Katherine Walsh, Viléma Herolda či Františka Šmahela. Michael Van Dussen se s dosavadní produkcí zpravidla vyrovnává, ačkoli některá díla zůstávají opomenuta, což je zarážející především

1 Constantin von HÖFLER, *Anna von Luxemburg, Kaiser Karls IV. Tochter, König Richards II. Gemahlin, Königin von England, 1382–1394*, Wien 1870.

u tematicky velmi příbuzné studie Katheriny Walsh o lollardsko-husitských reformních snahách v okruhu královny Anny.²

Úvodní kapitola knihy je vystavěna okolo postavy královny Anny, dcery Karla IV. provdané za Richarda II. Dosavadní badatelé kladli zpravidla do centra pozornosti právě ústřední postavu lucemburské princezny, v níž v souhlasu s protestantskou historiografickou tradicí hledali spojenci mezi anglickými a českými reformními impulzy. Ve Van Dussenově knize je tato linie v pozadí. Autor nerekonstruuje příběh Anny samotné, ale příběhy, jež byly o ní vytvořeny soudobou i následnou tradicí a pak využívány v různých kontextech. V rámci části, věnované paměti královny Anny, čtenáře asi nejvíce zaujme upozornění na dosud opomenutý pramen, totiž na zápisky neznámého cestovatele, který putoval z Prahy přes Říši do Anglie. Ve Westminsterském opatství vzbudily jeho pozornost náhrobky členů anglické královské rodiny a z některých z nich, včetně toho Annina, si opsál epitafy. Stejně tak si pořídil opis tří oslavných básní na královnu Annu. Ty Van Dussen v rámci své knihy vydal z pražských rukopisů.

Zápis těchto básní Michael Van Dussen našel mimo jiné v pražském kapitulním rukopise D XII, jenž jak jemu, tak i dalším zájemcům o zkoumání husitských duchovních a intelektuálních obzorů přináší bohatý materiál. Nalezneme zde díla Husova, Jakoubkova, ale také mnohé z textů, které kolovaly napříč Evropou, aby byly opisovány a čteny v různých souvislostech a prostředích. To platí nejen pro pseudo-hildegardovský text *Quamvis hominibus*, rovněž zapsaný v rukopise D XII, ale především pro spisy Richarda Rolleho. Recepce textů tohoto anglického mystika v Čechách Van Dussen věnuje druhou kapitolu své monografie. Právě tento příklad mu poskytl prostor pro důležité úvahy o cestách, jakými se texty a intelektuální podněty dostávaly z Anglie do Čech. Autor zde podává přesvědčivý důkaz, že tyto cesty nebyly vždy tak přímé a jednoznačné, jak bychom si mohli představovat.

Další důležitou otázkou, kterou Michael Van Dussen v této souvislosti otevírá, je nebezpečí příliš jednostranné kategorizace textů a jejich recipientů. V dané době totiž vedle sebe koexistovaly různé formy zbožnosti, přičemž hranice mezi nimi byly velmi nepevné a vzájemně propustné. Opět se ukazuje, že rozmezí mezi ortodoxií a heterodoxií není v žádném případě možné vést na základě recipovaných textů, neboť se mnohdy v tomto ohledu setkáme s nečekanými spojitostmi. Je také nutné mít na paměti možnost různého čtení jednoho textu v závislosti na prostředí. Pokud Michael Van Dussen sleduje posun v recepci Rolleho textů v Anglii a v Čechách, bylo by velmi žádoucí učinit sondu i do jiných oblastí, kam se tyto spisy rozšířily. Jen tak by zřejmě bylo možno plně zhodnotit (ne)specifičnost české situace.

Zatímco v případě zápisků neznámého cestovatele nebo Rolleho textů se jednalo o přenos textů mezi Anglií a Čechami, který nebyl nijak konfesně či myšlenkově definován a omezen, ve třetí kapitole se autor věnuje již vysloveně lollardsko-husitským komunikačním kanálům. Popisuje nejen způsoby, jak se Viklefovy spisy dostávaly do Čech (opomenut zůstává konec 14. století, kdy čeští učenci přinesli do Prahy první opisy Viklefových děl), ale také lollardsko-husitskou korespondenci. Tak jako v předešlém případě Rolleho spisů, není

2 Katherina WALSH, *Lollardisch-hussitische Reformbestrebungen in Umkreis und Gefolgschaft der Luxemburgerin Anna, Königin von England (1382–1394)*, in: Häresie und Vorzeitige Reformation im Spätmittelalter, eds. František Šmahel – Elisabeth Müller-Luckner, München 1998, s. 77–108.

ve středu Van Dussenova zájmu recepce a adaptace konkrétních Viklefových děl a myšlenek v českém prostředí, nýbrž vytváření a fungování komunikačních cest mezi oběma zeměmi. Největší pozornost je tu přirozeně věnována přenosu spisů Jana Viklefa, autor ale nezapomíná alespoň okrajově zmínit i další spisy z lollardské produkce (např. výklad na Zjevení sv. Jana známý jako *Opus arduum valde*). Zde ale autor zůstává čistě na povrchu, opírá se o sekundární literaturu a nepouští se do rukopisných rešerší.

Závěrečné oddíly své monografie věnuje Van Dussen reakci světských a církevních představitelů na reflektované nebezpečí transmise viklefských a lollardských myšlenek do kontinentální Evropy. Konkrétně se v této souvislosti zaměřuje na anglického krále Jindřicha V., na Thomase Nettera, Reginalda Pecocka a další. Do kontextu vytváření strategie obrany proti tomuto trendu staví autor text, jenž podává králi Zikmundovi Lucemburskému zprávu o povstání Johna Oldcastela v roce 1414. Ačkoli tento spis byl editován již v polovině 19. století, Van Dussen našel další jeho verzi v treboňském Oblastním archivu (rukopis A 16) a přináší proto novou edici tohoto pramene.

Kniha Michaela Van Dussena *From England to Bohemia* není rozsáhlým dílem. Je ale rozhodně dílem inspirativním, které přináší na základě vlastní práce s rukopisnými prameny mnohé podněty k přemýšlení o středověkých textech, jejich síle, cestách a působení.

Pavína Cermanová

Martin NEJEDLÝ

***Pobledte do zrcadla! Čtyři příběhy o autorech a čtenářích pramenů
pozdního středověku***

Praha, Scriptorium 2016, 747 s. + 40 s. barevných obrazových příloh,
ISBN 978-80-88013-38-9.

Zdaleka nestačím přechíst vše, co bych měl. Neplatí to však pro studie a knihy Martina Nejedlyho, pro něž mám slabost, přestože odrazují počtem stran. Čtyři příběhy, jejichž ukázky či předzvěsti vyšly porůznu již dříve, autor spojil Prologem, a současně i návodem, jak jeho knihu vnímat a číst. Vstupní poučení o literárním žánru středověkých zrcadel jednak vysvětluje titul knihy, jednak varuje před šalbou a únikem z ošklivé skutečnosti. Může tomu být i naopak, prastarý příběh někdy záměrně zobrazuje děje a jejich aktéry v horším světle, neboli v pokřiveném zrcadle. Autor se již zde přiznává, že v knize bude vystupovat nejen jako hledač a překladatel, ale i jako „sešíváč“, jenž bude podle vlastního uvážení vysvětlovat, rozšiřovat, upravovat a vmíchávat své komentáře a hodnocení do společného kotlíku. Tím se, jak sám říká, chtěl přiblížit ke svým čtyřem „spoluautorům“ z 15. století, pro něž kompilace byla tvůrčí metodou. Upřímnost za upřímnost. To samé zčásti dělá každý historik, jen je užitečné rozpoznat, kdy tak činí a kde jde za nebo nad prameny.

Ne vždy však lze kompilací dospět k tvůrčí konstrukci, jak stojí v názvu jedné krátké kapitoly. Martin Nejedly celá léta varuje před vnímáním příběhů a reálií středověké literatury jako přímého odrazu reality. Nad jiné poučný příklad nově našel v tzv. *Deniku*